

## KUR'ÂN'IN EVRENSELLİĞİ VE BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ

---

Alemlere uyarıcı olması için kulu Hz. Muhammed (a.s.)'e Kur'ân'ı indiren Allah'a hamd olsun. Yüce Rabbi tarafından bütün insanlık için bir yol gsterici, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderilen güvenilir elçi Hz. Peygamber (a.s.)'e, onun âl ve ashabına salat-u selam olsun.

Bu "tebliğ", Kur'ân-ı Kerim'in Evrenselliği konusunu işlemeyi hedeflemektedir ki, bu husus, İslâmın önemli özelliklerinden ve Allah'ın kitabı Kur'ân'ın değer ölçülerinden biridir. Kur'ân-ı Kerim'i inceleyen herkes, derin bir araştırma ihtiyacını duymaksızın, ebedî bir dinin kaynağı olan Kur'ân'ın bu özelliğini kolayca idrak edebilir.

Her Müslümanın, bilhassa ilim adamlarının, Kur'ân'ın evrenselliğini iyice anlayıp içlerine sindirmeleri, güçleri nisbetinde her türlü imkânı kullanarak, onu pratik hayata geçirmek için, samimi bir gayret içerisinde olmaları ve böylece Allah'ın davetini bütün insanlara ulaştırmaları en başta gelen bir görevidir.

Böyle bir hizmet, Kur'ân'ı *-Arapça bilmeyenler için-* tercüme etmek onun öğretilerinin güzelliğini anlatmak, tevhid inancına dayalı olan İslâmın o tertemiz inanç sistemini yaymak, İnsanların gücü nisbetinde Allah'a kulluk yapmalarını ve onun emirleri doğrultusunda hayatlarını tanzim etmelerine yönelik çaba göstermekle olur. Bu hususta, gerek fert ve gerekse toplum olarak ciddî bir gayretin içerisinde olmak kaçınılmazdır. İslâmın cihan-şümul öğretileri ile diğer beşeri doktrinler arasında yapılacak bir karşılaştırmada İslâm dininin üstünlüğü, fazileti ve meziyeti gözler önüne serilmiş olacaktır. Hiç şüphe yok ki, hakkı ve adaleti esas alan, insanın yaratılışını, psikolojik yapısını göz önünde bulunduran, ayrıca kendisine yöneltilecek her türlü itiraza karşı koyabilecek ilmî ve aklî donanıma sahip olan bir dinin en büyük özelliği, onun ebedî, her zaman ve her mekânda geçerli bir din olmasıdır.

Samimî, gayretli, Rabbanî âlim Bediüzzaman Said Nursî, Kur'ân'ın evrensel ufkunun anlaşılması için gerekli çabaların gösterilmesinin zorunlu olduğuna inanan, gönülleri tertemiz, akılları uyanık çok değerli ve pek mümtaz âlimlerden biridir.

Nursî (1293-1379 h. /1876-1960 m.) hicrî 14, miladî 20. asırda *-İslâma, onun düşünce sistemine ve İslâm devletine her türlü hücumların yapıldığı en kötü bir devirde-* yaşamıştır. Bilindiği üzere o devirde, Sultan II. Abdulhamid'in başında bulunduğu Osmanlı Devleti "hasta adam" olarak kabul edilmiş, ölmesi için türlü türlü hilelere başvurulmuş, şark meselesi gibi problemler, tekrar tekrar ısıtılıp ortaya getirilmiştir.

Nursî, birinci ve ikinci dünya savaşlarının trajedik sonuçlarını, Osmanlı Devletinin, Balkan ve Ortadoğudaki topraklarını kaybettiği, yüzbinlerce vatan evladının öldüğü,

---

doğudan batıya uzanan İslâm devletinin küçülüp kabuğuna çekildiği ve en sonunda yıkılıp tarih sahnesinden çekildiği o acı günleri yaşamış bir kimsedir. (M.K.A. tarafından 1924'te gerçekleştirilen hilafetin kaldırılması, şapkanın getirilmesi, Arapça ezanın yasaklanması ve devletin laikleşmesi gibi hadiseleri de yakından müşahede etmiştir). Bütün bunlara rağmen Nursî (r.a.), hiç bir zaman bu olaylar karşısında pes etmemiş, aksine daima bunların üstesinden gelmeyi başarmıştır.

İslâm ümmetinin çektiği acıları kalbinin derinliklerinde hissederek Nursî, onu birlik ve beraberliğe davet ederek, her türlü zaman ve mekân kayıtlarından kurtarmaya; Kur'ân'ın ve İslâmın evrensel mesaj ve kavramlarını yeniden canlandırmaya; mevcut problemleri emsalsiz bir iman ve cesaret, eşsiz bir ilim ve hikmet, üstün bir akıl ve ferasetle tedavi etmeye çalışmıştır. Bu mücadeleyi, ittihat ve terakkiye ve Sekülerist düşüncelere karşı yaptığı gibi, sömürgecilerin temel fikir babaları sayılan müsteşriklere karşı da sürdürmüştür.

Şüphesiz, olumsuz hadiseler, Nursî'nin kalbinde öyle derin yaralar açmıştır ki, İslâmı ve Müslümanları eski izzetlerine yeniden kavuşturmak, İslâm kardeşliği ruhunu canlandırmak, İslâmın evrensel mesajını, İslâm âleminde olduğu gibi, dünyanın diğer ülkelerinde de neşretmek için âdetâ içten içe yanıp tutuşmasında, Müslümanlara yönelik olarak cereyan eden söz konusu acı dolu olayların çok büyük rolü olmuştur.

O, hayatı boyunca İslâm karşıtı iç ve dış güçlere karşı hiçbir zaman zaaf göstermemiş ve ümitsizliğe kapılmamıştır. Kur'ân'ın kıyamete kadar bütün insanların ihtiyaçlarını karşılayacak güçte olduğuna inanan Nursî, **"İstikbal inkılabatı içerisinde en gür ve en yüksek sada İslâmın ve Kur'ân'ın sâdâsı olacaktır."** diyerek, gelecekte insanların yeniden Kur'ân'ı anlayıp ona sarılacakları müjdesini vermiştir. Bilindiği gibi öyle musibetler varki, gelecek saadetlerin birer mukaddimesi hükmündedir.

Bediüzzaman Said Nursî de Osmanlı Devletinin maddî ve askerî açıdan bir hezimete uğramasına karşılık, Kur'ân'ın evrensel davetine dayanarak O'nun mânevî gücünü korumaya çalışmıştır. İngiliz ve yandaşlarının, İslâm âlemini ve islâmiyeti maddî alanda olduğu gibi, manevî, ilmî ve aklî yönden de hiçbir zaman ayağa kalkamayacak şekilde mağlup edecekleri ümidiyle yaptıkları hücumlarına karşı O, bütün kuvvetiyle İslâmın ortaya koyduğu evrensel değer ölçüleriyle daima dimdik ayakta kalmaya devam edeceğini göstermeye çalışmıştır. Nursî'nin, asrının insanlarına göstermeye çalıştığı önemli bir husus da şudur: İslâm âleminin de içinde bulunduğu şark dünyasını ayağa kaldıracak, maddî ve manevî yönden onu ileriye götürecek tek formül -akıl ile felsefe değil- kalp ile dindir. Çünkü, felsefe ve akıl yolu, hem bütün insanlığı kuşatıcı değil hem daha çok maddî ihtiyaçlara bakar. Halbuki din, evrensel prensipleriyle insanın ebede uzanan arzularını da tatmin edecek özelliğe sahiptir. Milletin dine olan ihtiyacı, geçim kaynağı olan maddî şeylere olan ihtiyacından daha fazladır.

Bu inancından dolayıdır ki Nursî, kardeşleri ve talebeleriyle Ruslara karşı maddî cihadın gereğini yerine getirdiği bir zamanda, Müslümanların dinî ihtiyacını hiçbir

---

zaman unutmadı. İşârâtü'l -l'caz tefsirini savaş esnasında kaleme alması onun bu samimî inancının bir göstergesidir.

## **Araştırma planı**

Araştırmamda şu konuları inceledim:

- *Evrensellik kavramı, Alanı ve Değer Ölçüsü*
- *Bediüzzaman Said Nursî ve Kur'ân'ın Evrenselliği*
- *Evrenselliğin Sebepleri, Uzak Hedefleri, Kur'ân ve Sünnetten Delilleri*
  
- *Evrensellik ve Kavmiyetçilik*
- *Evrensellik ve Milliyetçilik*
- *Evrensellik ve Irkçılık*
- *Evrensellik ve Batı medeniyeti "Medeniyetler Arası Çatışma"*
- *Evrensellik ve Ferdiyetçilik*
- *Evrensellik ve Diğer Dinler*
- *Evrensellik ve Cihad*
- *Kur'ân'ın Evrensellik Kavramını Ortaya koyan Çağdaş Metot ve Uslûp*
- *Kur'ân'ın Evrenselliği ve İslâm Ümmetinin Birliği*
- *İslâm Ümmetinin Diğer İnsanlarla Olan İlişkisi*

## **EVRENSELLİK KAVRAMI, ALANI VE DEĞER ÖLÇÜSÜ**

### **Evrensellik Kavramı**

**Evrensellik kavramı:** Kuzeyden güneye, doğudan batıya tüm yeryüzünü kuşatan herhangi bir husus demektir. Buna göre "Kur'ân'ın evrenselliği" tabiri, insanların Allah'ın birliğine inanmalarını ve onun emirleri istikametinde hareket etmelerini sağlamayı hedeflemiş olan Kur'ân'ın ebedî mesajının herkese hitap ettiğini, dünyanın neresinde olursa olsun, hangi zaman ve mekânda bulunursa bulunsun,

---

tüm insanları ve cinleri muhatap kabul ettiğini, zaman ve mekân üstü bir konuma sahip olduğunu ifade etmektedir.

Çünkü Kur'ân'ın asıl maksadı: insan ve cinleri karanlıktan aydınlığa çıkarmaktır. "Şüphesiz Allah'tan size bir nur ve her şeyi açıklayan bir kitap gelmiştir. Allah onunla rızâsına tâbi olanları selâmet yollarına yönlendirir, onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola iletir"(el-Mâide, 5/15-16) âyeti bunu ifade etmektedir.

## **Evrenselliğin Alanı**

Kur'ân'ın evrensellik alanı, Arap olanı Arap olmayandan ayırmadan, hiç bir millet ve hiçbir ülke veya bölge farkı gözetmeden yeryüzünün her yanı ve her yöresidir. Çünkü Kur'ân'ı indiren yüce Allah, bütün kullarının iyiliğini istiyor; onların doğru istikameti ve uygun bir hayat tarzını benimsemelerinden hoşnut oluyor. Bunu istemekle beraber Allah, -âdil ve hür bir imtihanın gereği olarak - insanları dine girmeleri için zorlamıyor, onları serbest bırakıyor. "Eğer Rabbindileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbet iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın? Halbuki, Allah'ın izni olmadan hiçbir kimse iman edemez. O akıllarını kullanmayanların başlarına "Rics"2 getirir" (Yunus,10/99100) âyeti, bu gerçeğe işaret etmektedir.

İslâm ya da Kur'ân, din, milliyet ve görüş farklılığı gibi hususları engellemez, aksine varolan realiteyi olduğu gibi kabul eder. "Bir toplum diğer bir toplumdaki (sayıca ve malca) 3 daha üstün olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı 4 edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra, onu çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi imtihan etmektedir. Şüphesiz ki O, kıyamet gününde ihtilaf ettiğiniz şeylerin gerçek yüzünü size açıklayacaktır"(en-Nahl, 16/92) âyeti, bu hususu teyid etmektedir. Yâni bir din seçmek, insanların özgür iradelerine bırakılmıştır. Sağlam din mensuplarının, nüfuslarının az veya çok olması bu prensibi değiştirmez. Sonuçta herkes hesabını Allah'a verecektir.

zetlersek: İslâm ya da Kur'ân'ın evrenselliğinden maksat ırk, renk, zaman ve bölge farkı gözetmeksizin onun, insanların bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir kabiliyete ve insanlık cemiyetini yönetebilecek bir donanıma sahip olduğudur.

## **DEĞER ÖLÇÜSÜ**

Kur'ân'ın bütün insanlığın mutlu bir hayat yaşaması için, vazgeçilmez ve değişmez büyük değerlere sahip olarak gönderilmiş bir davet kitabı olması, onun değer ölçülerinin ne kadar evrensel olduğunu da göstermektedir.

Kur'ân'ın çağrı yaptığı evrensel değerler: tevhid inancı, samimî kulluk, hak yolundan ayrılmama, adalet, hürriyet, istişare etme, eşitlik ilkesi, iyiliği emir, kötülükten sakındırma, muamelelerde padişah ile halk, zengin-fakir, işçi-işveren, güçlü-güçsüz, dost-düşman, Müslüman-Müslüman olmayan kesimleri arasında ayırım yapmadan,

---

hepsine karşı güzel ahlâk prensiplerine göre hareket etmek gibi hususlardır. Bilindiği üzere Kur'ân'ın kabul ettiği medeniyetin temel dayanağı, sağlam ve derin bir ilim ve akli kullanmak, varoluş ve gâyeler bakımından kâinatın değişik yönlerine yönelik fikir üretmektir.

Bediüzzaman Said Nursî'nin, İslâm Medeniyeti ile ilgili görüşleri şöyledir 5: Müspet esasları ihtiva eden İslâm medeniyeti, olumsuz temeller üzerine kurulmuş olan şimdiki medeniyetin defolup gitmesiyle ortaya çıkacaktır. Çünkü, bu iki medeniyet birbirinin zıddı olup bir arada bulunamazlar.

### **İslâm medeniyetinin esasları şunlardır:**

**Dayanak noktası:** Kuvvete bedel haktır. Hak ise adaleti temin eder ve sosyal dengeyi sağlar.

**Hedefi:** Menfaat yerine fazilettir. Fazilet ise kaynaşmayı öngörür. İnsanlar arasındaki bağı ise: ırkçılık yerine din, vatan ve meslekî / sınıf bağıdır. Bu bağı ile samimi kardeşlik tesis edilir; huzur ve barış sağlanır; düşmanlara karşı tüm ülke insanının katılımıyla vatan korunur.

**Hayatta düsturu:** Cidal-kavga yerine yardımlaşmadır. Bu prensiple birlik, beraberlik ve dayanışma sağlanmış olur.

**Hedef ve gayesi:** Heva-heves yerine hudâ'yı (dosdoğru yolu) ikame etmektir. Bununla insanlar, nefsin kötü isteklerinden kurtulup, aklın, kalbin ve ruhun yüksek arzuları doğrultusunda mükemmelleşir, maddî ve manevî alanda istenilen terakkiyi sağlamış olurlar.

Bundan anlaşılıyor ki, gerek İslâm ümmetinin birliği için ve gerekse dünya milletlerinin birliği ve uzlaşp antlaşmaları için olsun, sözkonusu evrensellik kavramı İslâma âit bir özelliktir. Bu evrensellik: iyilik, sevgi, dürüstlük, fazilet, ilim, özgürlük, insan hakları, meşveret, adâlet, uzlaşma, dayanışma, barış ve güven temelleri üzerine kurulmuştur.

### **Bediüzzaman Said Nursî ve Kur'ân'ın Evrenselliği:**

Büyük ıslahatçı Bediüzzaman, Allah'a davet ve cihad uğrunda çok büyük olaylarla karşılaşmıştır. Birinci Dünya Savaşında bir gurup fedâileriyle birlikte Ruslara karşı giriştiği savaşta esir düşmüş, yaklaşık iki buçuk yıl Rusya'nın doğusunda yer alan Kosturma'da bir esir kampında kalmıştır. Daha sonra, ümitsizliğe düşmüş bir çok insanın ümidini canlandırmak üzere döndüğü Türkiye'de, -büyük hatıralarla dolu Barla'nın da dahil olduğu- bir çok beldeye sürgün edilmiştir. Kur'ân'ın manevî bir

---

tefsiri, kalp ve ruhun gıdası olan Nur Risalelerinin çoğu, yaklaşık sekiz buçuk yıl sürgün kaldığı Barla'da telif edilmiştir.

Bu eserler gerçekten birer akâid ve şeriat; dua ve hikmet; ubudiyet ve davet; zikir ve fikir kitabıdır. Kur'ânî tasavvuf ve hakikat; Kelâm ve mantık ilmi; kulluğa teşvik formülü, şüpheleri yok edip muarızları susturan gerçekler, bu eserlerde dir.

Bediüzzaman gerek bu eserlerinde, gerekse daha önce telif ettiği İşârâtü'l-i'câz ve Hutuvât-ı sitte gibi diğer eserlerinde olsun, ortaya koyduğu hakikatlerle kendisinin gerçekten Kur'ân'ın hâlis bir hizmetkârı olduğunu ispat ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerimin bir mu'cize-i mâneviyesi olan Nur risalelerinin cihan-şümül uslûbu ile ışığın güneşe delâleti katiyetinde, Kur'ân'ın evrenselliğini de hakkıyla ortaya koymuş bir allâmedir.

6

Nursî'nin, Kur'ân'ın evrenselliğini ilan eden sözlerinden biri de, Britanyanın sömürge bakanı Gladiston'un o zamanki gazetelerde yer almış olan "*Kur'ân Müslümanların elinde bulunduğu müddetçe onlara hakim olamayız. Ne yapıp yapıp, ya Kur'ân'ı ortadan kaldırmalı, ya da Müslümanların onunla olan irtibatlarını kesmeliyiz.*" şeklindeki sözlerine karşı söylediği şu sözüdür: **"Ben Kur'ân'ın sönmez ve söndürülmez bir güneş olduğunu bütün dünyaya ispat edip göstereceğim."**

Gerçeklerin şahidi olan tarih , fitne-fesadın kaynağı olan sömürgeciliğin yok olup gittiğine, her türlü iyilik ve güzelliğin kaynağı olan Kur'ân'ın ise daha şaşıalı, daha parlak bir şekilde dünyanın her yerinde, radyo ve televizyonlarda okunmaya devam ettiğine tanık oldu. Kur'ân, iyilik ve güzelliğin kaynağı olduğu için, bâkî kaldı ve kalmaya devam edecektir. Sömürgeciliğin yıldızı ise, fitne fesat kaynağı olduğundan sönmeye yüz tuttu.

Kur'ân'ın daveti, dünyanın bütün milletlerini içine alan evrensel bir boyutta olduğu -biraz sonra değineceğim gibi- bizzat Kur'ân'ın kendi ifadelerinden kolayca anlaşılmaktadır. Ancak Bediüzzaman, İslâm ümmetinin var olmaya devam etmesi ve bu prensibin sürekli olarak gelişip bütün dünyayı kapsayacak şekilde evrensel boyut kazanması için, çok güçlü bir şekilde yeniden onu vurgulayıp harekete geçirmiştir. Ve bunun bir sonucu olarak da İslâm düşmanları gerçek manada mağlup edilmişlerdir.

Sık sık karşılaştığı "**Gizli Cemiyet**" kurma ithamlarını şiddetle reddeden Nursî'nin şu sözleri de onun, hizmetinde bulunduğu Kur'ân'ın evrenselliğini açıkça ortaya koyacak niteliktedir:

*" Biz, her asırda en az 350 milyon mensubu bulunan mukaddes İslâm dininin üyeleriyiz. Düsturumuz: "**Mü'minler ancak kardeşir**" (el-Hucurat, 49/10) şeklindeki âyettir. Bu evrensel cemiyetin içinde bize düşen vazife ise, Evvela: Kur'ân'ın ders verdiği imân hakikatlerini, doğru ve nezih bir surette hak ve hakikatı arayanlara ulaştırmaktır. İkinci olarak: kendimizi idam-ı*

---

*ebedîden ve kabrin habs-i münferidinden kurtarmaktır."* 7

## **Evrenselliğin Sebepleri, Uzun vadeli Hedefleri, Kur'ân ve Sünnetten Delilleri:**

Yahudilik ve Hıristiyanlık dini, İsrailoğullarına mahsus olduğu için evrensel değerleri tam olarak ihtiva edememiştir. Özellikle Hz. Musa'dan sonra Yahudilerde ortaya çıkan ırkçılık damarı, bu dinin dışı karşı kapılarını bütün bütün kapamıştır.

Halbuki Kur'ân-ı Mecidin daveti, Arap kavmine mahsus olmayıp bütün insanlığı kucaklayan evrensel bir mesajdır. Kur'ân'ın kendi dilleriyle indiği Araplar dahil, bu davette hiçbir kavmin diğerine karşı bir üstünlüğü söz konusu değildir. Üstünlüğün tek ölçüsü takvadır. Açık bir gerçektir ki, Kur'ân'ın evrenselliğini temin eden faktörler, onun temel gayeleri arasında yer alan karşılıklı saygı-sevgi, kardeşlik, hoşgörü, yardımlaşma, adalet ve muamelelerde bütün insanları eşit tutan ilkeleridir.

Ayrıca Kur'ân'ın çağrısında insanlar hakikî bir medeniyete -ruh ile maddeyi din ile devleti, ibadet ile hayatı birleştiren, barıştıran bir medeniyete- davet edilmektedir. Akl-ı selimin kabul ettiği tevhid inancı, insan fıtratına uygun olan hoşgörü, tolerans ve kolaylığı esas alan prensipler; akıl-mantık ve ilmin verilerine karşı saygılı; güzel öğütler ihtiva eden hikmet dolu davet uslûbu; değişmez İslâm prensipleri yanında, içtihadı bağlı, sahih örfe bakan ve zamanın değişmesiyle değişebilen orta yolu tâkip eden perspektif; hükümleri hem oyuncak olmaktan hem de donukluktan kurtaran, ciddiyetle elastikiyeti birleştiren çizgi, Kur'ân'ın evrenselliğini pekiştiren faktörlerden bazılarıdır.

Kur'ân davetinin evrenselliğini pekiştiren bir özelliği de onun, maddî menfaat yerine yüksek gayeleri tâkip etmesi, ırkçılık yerine insanlığı esas alması, toplumun menfaatini fertlerin menfaatinden önde tutması, âhireti dünyaya tercih etmesi, kâinatı tamir etmesi, ilerlemeye düşkün olması, her türlü zulüm, anarşi, ve haksızlığa karşı olup hakkı, adaleti ve barışı esas alması, tartışmaya açık konuları Kur'ân-sünnet ekseninde çözmeye çalışmasıdır.

Kur'ân'ın evrenselliğinin delilleri pek çoktur. Şu âyet ve hadisler, misal olarak zikredilebilir:

**"Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren Allah, yüceler yücesidir."**(Furkan, 25/1);

*"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize (gönderilen) Allah'ın elçisiyim"* (Araf, 7/158);

**"(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak**

---

**gönderdik"** (Enbiya, 21/107);

*"Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik" (Sebe', 34/ 28).*

Hız. Peygamber (a.s.)'ın sünnetinde de evrensellik, değişik ifadelerle teyit edilmiştir. Buhârî, Müslim ve Nesâî gibi muhaddislerin rivayet ettiği bir hadiste efendimiz şöyle buyurmuştur: "Benden önceki peygamberlerin hiç birine verilmeyen beş şey bana verildi.. Onlardan biri de şudur: diğer peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilmişken, ben bütün insanlara gönderildim"; Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği diğer bir hadiste ise, efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ben önce size, sonra bütün insanlara gönderilmiş bir peygamberim"; Yine Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ben tüm insanlara gönderildim ve peygamberlik benimle tamamlanıp sona ermiştir"; yine Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayete ettiği bir hadis-i şerifte Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur:

**"Şüphesiz ki Allah, benim için yeri toplayıp8 da onun hem doğusunu hem batısını gördüm. Hiç şüphe yok ki, ümmetimin mülkü benim için toplatılıp gösterilen yerlere kadar ulaşacaktır."** ve bu hususlar gerçekten bir mucize olarak gerçekleşmiştir. 9

## **Evrensellik ve Kavmiyetçilik:**

**Kavmiyetçilik:** aynı soy, aynı dil, yahut aynı inancı paylaşan insanların meydana getirdiği bağımsız bir siyasî kitleye bağlanmaktır. Böyle bir düşünce, sürekli olarak farklı kavimler arasında tefrika, ihtilaf ve kavgaların olmasına neden olur. Kur'ân-ı Kerim, İslâm öncesi cahilliye döneminde olduğu gibi, sürekli düşmanlık tohumlarını eken ve insanlığa hep zarar veren ırkçılık düşüncesini şiddetle reddetmiştir.

**"O zaman inkâr edenler, kalplerine cahilliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve inananlara sükûnet ve güvenini indirdi, onların takvâ sözünü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna lâıyk ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir."** (Fetih, 48/26). âyeti ile,



---

**"Biz, ırkçılığa davet eden bizden değildir. İrkçilik yolunda savaşıan bizden değildir, ırkçılık uğruna ölen bizden değildir."10**

hadis-i şerifin her ikisinde ırkçılığı şiddetle reddetmektedir.

Kur'ân'ın evrenselliği ise, karşılıklı saygı, sevgi, merhamet, yardımlaşma, hoşgörü, kardeşlik, temelleri üzerine kurulmuş, tüm insanları mutlu kılacak ortak güzelliklerin gerçekleşmesini gaye edinmiştir. "Ey İnsanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en değerli olanınız O'ndan en çok korkanınızdır."(el-Hucurât, 49/13.) âyeti ile, Hz. Peygamber (a.s)in "Bizi ırkçılığa davet eden bizden değildir. İrkçilik uğruna ölen bizden değildir." 11 hadisi, ırkçılığı yasaklamaktadır.

Said Nursî, İslâmın evrenselliğini kabul ederken, ırkçılığı şiddetle reddetmiştir. O, milliyetçilik konusunda menfi ve müspet ayrımını yaptığı gibi, Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak için de İslâm milliyetçiliğini esas alınıp, bölücülük ve ayrımcılığı beraberinde getiren ırkçılıktan kaçınılmasının gereğine işaret etmiştir. Yukarıdaki âyette geçen "sizi milletler ve kabileler halinde yarattık ki, birbirinizi tanıyasınız" şeklindeki Kur'ân'ın ifadesi, müspet milliyetçiliği kabul ediyor. Buna göre Allah, insanları farklı kavimler halinde yaratmakla, onlara karşılıklı tanışma, sosyal ilişkileri geliştirme, anlaşıp uzlaşma yolunu göstermiş, yoksa birbirini inkâr edip düşman kamplara ayrılmalarını istememiştir.

Said Nursî, menfi milliyetçiliği reddederken yukarıda geçen, "O zaman inkâr edenler, kalplerine cahilliye taassubunu yerleştirmişlerdi" âyeti ile, hadiste geçen "İslâm kendisinden önceki cahilliye âdetlerini reddeder" (10) ifadesini delil göstermiştir. Ona göre, söz konusu âyet ile hadis-i şerifin her ikisi de menfi milliyetçiliği ve ırkçılığı kesin bir dille reddediyorlar. Kaldı ki, İslâm'ın müspet ve yapıcı düşüncesinin hazırladığı bir ortamda, yıkıcı özelliğe sahip olan ırkçılığa hiç ihtiyaç da yoktur. 12

Gerek Arap ve gerek Türk ırkçılarını uyaran Nursî, İslâm milliyetçiliğinin yüzlerce faydalarından misal olarak iki hususu zikr ediyor: Birincisi: İslâm hamiyeti, Avrupa'nın tüm büyük devletlerine karşı, Müslüman ülkelerin hayatını ve onların varlığını muhafaza etmiştir. İkincisi; İslâm ümmetini bir tek vücut haline getirmiştir.

Nursî'ye göre, Türkler de Araplar gibi İslâmın ayrılmaz parçasıdır. Avrupalılar Müslümanlar arasında ırkçılığı yaymak suretiyle, onları bölüp parçalayarak küçük lokmalar halinde yutmak istiyor. 13

Ancak şunu diyebiliriz ki, bugün Arap milliyetçiliği ırkçılıktan çok Yahudilere karşı Arap birliğini sağlamaya yönelik bir harekettir.

Nursî'ye göre, Sekülerist ırkçılar, "Allah, Rabb, Hâlık (Yaratıcı) ve İslâm kelimeleri

---

yerine "tabiat, ilerencilik, ırkçılık-milliyetçilik" sözcüklerini yerleştirmişlerdir. 14

### **Evrensellik ve Milliyetçilik:**

"Milliyetçilik" kavramı, dünyada var olan bütün milletlere nispet edilen bir tabirdir. Bunun içindir ki, Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan uluslararası siyasî teşekküle, "Milletler Cemiyeti" adı verildi. İkinci Dünya Savaşından sonra 26 Haziran 1945'te, şimdiki "Birleşmiş Milletler Teşkilatı" onun yerine geçti. Hemen şunu belirtmeliyim ki adı geçen her iki teşkilatın da, zaman içerisinde ancak büyük devletlerin menfaati söz konusu olduğu bazı işler yapmıştır. 15 Komünist blok ise şimdiye kadar uygulama alanı bulamamış, onun yerine sosyalizm prensiplerini tatbik etmiştir. Yetmiş yıllık bir ömürden sonra, 1989'da siyasî çalkantılar geçiren Sovyetler Birliği, 1991'de dağılma sürecine girmiştir.

Bediüzzaman Said Nursî Birinci Dünya Savaşında, talebelerinden oluşturduğu milis kuvvetlerin komutanı olarak Ruslara karşı çarpışmış, esir düşmüş, 1917'deki komünist ihtilalinden dolayı ortaya çıkan karışıklıktan istifade ederek firar etmiş ve İstanbul'a dönmüştür. Bundan böyle artık "milletler cemiyeti" gölgesinde İslâm ülkelerini istila eden Batı işgal kuvvetlerine karşı mücadelesini sürdürmüştür. 16 Diğer bir çok İslâm düşünürleri gibi Nursî de komünizme karşı mücadele etmiş, onun insanın fitratına ters düşen bir sistem olduğunu ve insanın haysiyet ve şerefini çiğneyen bir yapıya sahip bulunduğunu vurgulamıştır. Gerçekten komünizm yıkılıp gitti, fakat İslâmın evrensel mesajları dünyanın her tarafında yankılanmaya devam etmektedir.

### **Evrensellik ve Irkçılık:**

**Irkçılık:** Belli bir unsura bağlılığın ifadesidir. İnsanları renk ve saçın şekli gibi (kafatasının) fizyonomik bazı farklılıkları ölçü alarak, insanları taksime tâbi tutan ırkçılık düşüncesi 19. asırda oldukça yaygınlaşmıştır. İnsanların farklı kökene bağlı olduğu iddiası, ilmî delillerden yoksun olmakla beraber, 20. asırda en önemli bir ülkü olarak boy gösterdi. 17

Evrensel ilkelere sahip Kur'ân-ı Kerim 14 asır önce, -indiği günden itibaren- bu düşüncüyü tamamen yıkmıştır.

**"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen Rabbinize karşı saygılı olun."** (Nisa, 4/1)

âyeti, bu hakikate açık bir misaldir.

Hz. Peygamber (a.s.) de insanların aynı köke bağlı olduklarını vedâ' hutbesinde şu

---

sözleriyle açıkça ortaya koymuştur: "Ey insanlar! İyi bilin ki Rabbiniz birdir, babanız da birdir; Hepiniz Adem'in çocuğusunuz; Adem ise topraktan yaratılmıştır. Şüphesiz, Allah katında en şerefli en çok takvalı olanınızdır. Takva dışında hiçbir Arap'ın Arap olmayana karşı bir üstünlüğü yoktur." 18

Bir çok düşünür gibi AllameSaid Nursî de ırkçılığı şiddetle eleştirmiştir. Ona göre ırkçılık, bir Freng illetidir. Bu hastalık gayr-ı müslimlerin çabaları sonucu İslâm âlemine bulaşmıştır. Onların maksadı, Müslümanları bölüp parçalamak ve onların güçlü bir birlik oluşturmalarına engel olmaktır. 19

Said Nursî milliyetçiliğin zararlarına değinirken de şunları söylüyor: Emeviler, bir parça milliyetçiliği siyasetlerine karıştırdıkları için, dahilî bir çok kargaşalığa sebebiyet verdikleri gibi, İslâm âlemini de küstürdüler.

Avrupa devletleri de milliyetçiliğe çağırdıklarında, bu fikrin neticesinde koca bir cihan harbine sürüklenen insanlık, korkunç bir zarar ve yıkıma uğramış, ayrıca Almanlar ile Fransızlar arasında var olan tarihî düşmanlık da yeniden filizlenmişti.

Bizim kendi içimizdeki durumumuz da bundan pek farklı değildi. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte değişik isimler altında, özellikle Rum ve Ermenilere âit bir çok azınlık cemiyetleri kuruldu. Tarih içerisinde Bâbil kalesinin yıkılmasından sonra tebelbül-ü akvam denilen değişik kavimler meydana geldiği gibi, İslâm âleminde kurulan bu cemiyetler de, Müslüman fertlerin kalplerine ayrılık tohumlarını ektikleri için, İslâm birliğinin bozulmasına ve dış güçler için yutulması kolay birer lokma haline gelmesine sebep oldular. Bunlardan bazıları ise, açıkça ihanet etmekten kaçınmadılar. İşte bunların tümü, milliyetçiliğin zararlarını ve doğuracağı menfi sonuçları gözler önüne sermektedir. 20

## **Evrensellik ve Batı medeniyeti (Medeniyetler Arası Çatışma)**

**Uygarlık:** Öncesi ve sonrasıyla dünya hayatını ilgilendiren ve her millet için özelliği söz konusu olan anlayışlar bütünüdür.

**Medeniyet:** Hayatın sorunlarını çözmeyi, kolaylaştırmayı sağlayan araç ve vasitalardan ibarettir. Herhangi bir topluma has olmayan, dolayısıyla evrensel olan medeniyetin inançlarla bir ilgisi yoktur.

Buna göre, uygarlığın iki boyutu vardır: **a.** Ahlâkî ve ruhî boyutu, **b.** Maddî boyutu: Medeniyet, uygarlığın maddî boyutunu teşkil eder.

Malik b. Nebi'nin dediği gibi, uygarlık: Belirli bir toplumda, hayatın her döneminde, çocukluktan yaşlılığa gelişimin her evresinde, bireylerin kendi varlıklarını sürdürmeleri için gereken ortamı ve yaşama kolaylığını sağlayan maddî ve ahlâkî ilkeler bütünüdür.

O halde uygarlık, sadece bilimsel ve aklî verilerle yetinmemeli, insanlığın kalkınması

---

ve gelişmesi için buna can verecek ruha da gereken önem vermelidir.

İslâm ve batı medeniyetleri arasındaki farka gelince; İslâm medeniyeti, İlâhî ahlâk çerçevesinde dünya-âhiret, maddî-mânevî yapılanmayı esasa alan; hayatı bu istikamette devam ettiren; iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındıran, toplumun huzur ve güvenliğini gerçekleştirmeye dayanan bir medeniyettir.

Allah Teâlâ'nın şu âyet-i celile'de belirttiği gibi, bu uygarlığın 4 temel unsuru vardır:

**"a. Allahın sana verdiği nimetlerle âhiret yurdunu dile, b. Dünyadan nasibini unutma! c. Allah, sana ihsanda bulunduğu gibi sen de iyilik yap. d. Yeryüzünde bozgunculuk yapma. Allah bozgunculardan hoşlanmaz."** (el-Kasas, 28/77).

Asr Sûresinde de; **a.** âhiret için iman ve salih amel, **b.** sürekli olarak faydalı iş ve iyilik yapma, **c.** dünyayı tamir, hakkı ve sabrı tavsiye etme, **d.** kötülüklerden sakınma, şeklinde yine bu dört esasa işaret edilmektedir:

**"Asra yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak, imân edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."** (el-Asr, 103/1-3)

Batı medeniyeti ise, insanların maddî duygularını, şehvânî arzularını tatmin etmeyi gaye edinen ve genellikle sekülerist bir düşünce sistemini benimseyen bir yapıya sahiptir. Bu medeniyet, mâneviyattan uzaklaştığı için, orada bütün ahlâkî değerler sadece menfaat olarak düşünülür. Bu emperyalist düşünce ile diğer milletleri sömürmek büyük marifet kabul edilir.

Bediüzzaman Said Nursî, bu iki medeniyeti karşılaştırmış, kokuşmuş batı medeniyetinin tek alternatifi, İslâm medeniyeti olduğunu vurgulamış ve bundan böyle insanlığın, Kur'ân'ın medeniyeti karşısında bîgâne kalamayacağını haykırmıştır. 21

İki medeniyet arasındaki çatışmalara dikkat çeken Nursî'ye göre, batı medeniyetinde iyiliklerin yanında kötülükler fazlasıyla söz konusudur. Bu medeniyet İslâmın da malı olan bir kısım güzel unsurları ihtiva ettiği gibi, Roma ve Yunan felsefesinin tesirinde kalarak ortaya koyduğu bir çok olumsuz yönleri de vardır. O halde Müslümanlar, bu medeniyetin güzel olan yanlarından istifade etmelidir. Çünkü, her şeyin en güzel yanını almak aklın gereğidir. "Hikmet mü'minin yitik malıdır, nerede bulursa onu alır" nebevî prensibe göre mü'min herkesten daha çok

---

hikmetli ve güzel şeyleri almaya lâyıktır.

İnsanların toplumsal hayatı açısından Kur'ân'ın hikmeti ile, batının lâik felsefesini karşılaştıran Said Nursî'ye göre: Batı medeniyetin dayanak noktası kuvvettir; hedefi menfaattir; hayattaki düstûru cidaldir; kitleler arasındaki bağı ırkçılıktır. Bu medeniyetin yaptığı iş, nefsin heva ve hevesini kamçulamak, süflî arzuları tatmin etmek ve insanların ihtiyaçlarını çoğaltmaktır. Bununla beraber, bu medeniyetin prensip olarak kabul ettiği kuvvetten saldırganlık; mefaatterestlikten kavga doğar. Bundan dolayıdır ki, bu medeniyet insanlığın huzurunu bozmuş, bir avuç mutlu azınlığın dışında herkesi mutsuz yapmıştır.

Kur'ân medeniyeti ise, kuvvet yerine ittifakın çekim merkezi olan hakkı; menfaat yerine dayanışmanın kaynağı olan erdemliği; kavgayı netice veren cidal yerine insan onuruna yakışan yardımlaşmayı; ırkçılık yerine kardeşliği doğuran din, vatan ve meslekî sınıf bağıni esas alır. Bu medeniyetin gayesi, nefsânî-süflî arzuları frenlemek, buna karşılık ruhun yüksek ideallerinin gerçekleşmesine imkân tanımak, böylece ruhî ihtiyaçları tatmin edilmiş ve kemâlatın zirvesine çıkmış bir nesli yetiştirip, kendilerine dünya ve ahiret saadetinin kapılarını ardına kadar açmaktır.

22

Nursî'ye göre, şimdiki medeniyette büyük çoğunluğu teşkil eden halk kesimi, bir avuç mutlu elit azınlığın menfaati uğrunda, feda etmekte hiçbir sakınca görmemektedir.

**Özetlersek:** Yahudîlik gibi Yahudîler de ırkçıdır. Hıristiyanlık, hoşgörülü olarak anılsa bile, Hıristiyanlar hiçte hoşgörülü değiller. İslâm ise, Hak bir din olarak adaletle birlikte anılır; hoşgörüyü gerçekleştirir; barış, güven, istikrar ve huzuru temin eder. Bununla beraber Müslümanlar, günümüzde medeniyet ve teknoloji açısından çağın gerisinde kaldıkları için üstünlüğü batı dünyasına kaptırdılar. Eski haşmetlerine yeniden kavuşmaları için, yeni bir uyanışa ihtiyaçları vardır.

İşte Said Nursî'nin Batı medeniyetine karşı tavrı, Müslümanların mevcut hayat şartlarını gözönünde bulundurarak dünyaya ayak uydurmak, mâddî-mânevî her sahada ilerlemek için gereken her türlü meşrû imkânlardan istifade etmelerini temin etmek üzere onları şuurlandırmaktır. Bu tavır, İslâmın kendisine yüklediği sorumluluğunun idrakinde olan bir şahsiyetin tavrıdır.

*"Kalbin ziyası dinî ilimler; aklın nuru ise, müspet ilimlerdir. Bu ikisinin birleşmesinden hakikat doğar. Aynı düştükleri takdirde birincisinden taassup, ikincisinden ise, hîle ve şüphe doğar." 23*

şeklindeki ifadeleri bu konudaki düşüncelerinin bir özeti gibidir.

---

## Evrensellik ve Ferdiyetçilik (İndividualizm)

Kur'ân'ın evrenselliği, fert, toplum ve ümmetin tümünü kucaklamaktadır. Toplumun ıslahı, fertlerin ıslahına bağlıdır. Fertleri mükemmel olan bir toplum da mükemmeldir. Toplumlar mükemmel olurlarsa, bütün ümmet mükemmelleşir. İslâm ümmeti, Allah'ın rızasını esas alarak güzel ahlâkî prensipleri yaygınlaştıracak olursa, bundan bütün varlık istifade edecektir.

Bunun içindir ki İslâm, fert ve cemaatin ıslahına büyük önem atfeder. Toplumlarda evrensel ahlâkî normlar çerçevesinde, karşılıklı saygı ve sevginin, başkalarına karşı iyi niyet besleme duygusunun canlı tutulmasını sağlamaya çalışır.

Kur'ân ve sünnetin tavsiyelerinin bir çoğu, genel iyilikler çerçevesinde içtimâî, iktisâdî, ahlâkî, siyasî ve insanî boyutlarıyla fert ve toplumun ıslahına, toplumsal barış ve güvenin sağlanmasına yöneliktir.

**"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar..."(el-Bakara, 2/177)**

âyet-i celilesi, bu evrenselliğin açık bir belgesidir.

Hız. Peygamber (a.s.) de şöyle buyurmuştur:

**"Sizden hiçbiriniz kendisi için istediği şeyi, kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olamaz." 24**

**"Din nasihattir. -Kim için ya Resulallah, dediğimizde- buyurdu ki: Allah için, kitabı için, elçisi için, Müslümanların önderleri için ve bütün Müslümanlar için." 25**

Bu konuda en uç bir misal de, bedevî bir arabın konumudur. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor:

Hız. Peygamberle birlikte namaza durmuştuk. Bedevîlerden bir adam şöyle dua etmeye başladı:

*"Allah'ım! Bana ve Muhammed (a.s.)'e merhamet et ve bizimle birlikte başka*

---

*hiç kimseye merhamet etme."*

Hz. Peygamber (a.s.) selam verince bedevîye hitaben:

**"Sen geniş olan bir şeyi -Allah'ın rahmetini kast ediyor- dar bir çerçeveye sıkıştırdın."** buyurdu. 26

Hz. Peygamber (a.s.) insanları, ferdî arzu ve indî görüşlerden sakındırmış, toplumu güçlendirmeye, içtimaî ruhu (kollektif şuuru) geliştirmeye çağırmıştır. Rivayet edildiğine göre: Ebu Ümeyye eş-Şa'bânî, bir gün sahabîlerden Ebu sa'lebe el-Haşenî'ye:

**"Ey iman edenler! Siz kendi nefsinizi düzelttikten sonra başkasının sapıklığı size zarar vermez"** (el-Mâide, 5/105)

âyetinin mânâsını sormuş; Ebu Sâlebe de: Vallahi sen, tam bilen bir kimseden sordun, demiş ve ilave etmiştir: Ben bu âyeti bizzat Hz. Peygamber (a.s.)'den sordum. Buyurdu ki:

**"Siz birbirinize karşı iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaya devam edin! Ne zaman ki, itaat gören bir hırsı, peşine takılan bir hevesi, âhirete tercih edilmiş bir dünyayı ve her görüş sahibinin kendi görüşünü beğendiği bir dönemi görürsen, bu takdirde başkalarını bırak, artık yalnız kendi nefsini düzeltmeye bak. Şüphesiz önünüzde öyle günler gelecek ki, o devirde sabretmek, ateş közünü avuca almak gibidir. Şu varki, o günlerde salih amel yapan bir kimse, sizden elli kişinin ameli kadar sevap kazanır."** 27

Abdullah b. Ömer (r.a.)'in bildirdiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

**"Şüphesiz yüce Allah, ümmetimi dalâlet üzerinde birleştirmez. Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Cemaatten ayrılan, ateşe yönelmeye ayrılır."** 28

---

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, toplumlarda ferdî çıkışlar hem fertlere, hem de topluma zarar verir. Cemaatin tepkileri, evrensel boyuttaki çıkışları ise, hem fert için, hem toplum için faydalıdır.

Kapitalizmde olduğu gibi, yalnız ferдин arzuları ön plana çıktığı takdirde toplumda, çekememezlik, haset, kin ve nefret tohumları yayılmış olur; sınıflar arasında kavgalar başgöstermeye başlar.

Eğer Kur'ân'ın rehberliğinde cemaat şuuru gelişir de evrensel ahlâkî normlar güçlenmeye başlarsa, bu taktirde toplumda, karşılıklı saygı, sevgi, şefkat, merhamet, yardımlaşma, kardeşlik, huzur ve barış hâkim olur.

Bediüzzaman'a göre, milyonlarca insanların ölümüne sebep olan cihan savaşının en büyük nedeni, materyalist düşünceden, hayvânî hürriyet ve nefsin tahakkümünden çıkan dalâlettir. 29

Kur'ân'ın rehberliğinin önemini vurgulayan Nursî, şunları söylüyor: Kur'ân-ı Kerim -bilindiği üzere-bir cahilliye toplumundan yepyeni bir toplum çıkarmıştır. İnsanları benlikten, nefsin esaretinden kurtarmış, tevazu ve fedakârlık gibi toplumun hayrına olan güzel hasletlerle donatmıştır.30

### **Evrensellik ve Diğer Dinler:**

Kur'ân-ı Kerim, evrensel görüşleriyle bütün insanlığı kuşatmış, dünya ve âhiret mutluluğuna götürecekt prensipleri ortaya koymuştur. Ona imân edip öğretilerini tasdik edenler kurtuluşa ererler. Ondan yüz çeviren kimselerin durumu ise, onların Rablerine havale edilir. Hiçbir kimse onları zorla inançlarından koparıp, İslâm dinine sokma hakkına sahip değildir. "Dinde asla zorlama yoktur."(Bakar, 2/256) âyeti bu hususu açıkça ortaya koymuştur.

İslâm ve Kur'ân'ın diğer dinlerle ilişkisi, iki temele dayanır: **Birincisi:** Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberler ile, onların getirdiği semâvî kitapları tasdik edip desteklemek..

"Elinizdekini (Tevratın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime(Kur'ân'a)imân edin"( Bakara, 2/41), "O, sana Kitab'ı hak ve önceki kitapları tasdik edici olarak tadrîcen indirmiştir" (Al-i İmrân, 3/3),

**"Ey ehl-i Kitap! Size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kur'ân'a) iman edin"** (Nisâ, 4/47),

**"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'ân'ı) gönderdik"**( Mâide, 5/48)



---

şeklindeki âyetler, bu gerçeğin altını çizmişlerdir. Bu husus, İslâmın diğer dinlere karşı takındığı tavrının doğru ve insafli olduğunu gösterir. Müslümanların da bu emir ve tavsiyelere saygı duymaları gerekir.

**"Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrahim, İsmail, Yakub ve esbâta indirilene, Musa ve İsa'ya verilenler ile Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah'a teslim olduk, deyiniz"**(el-Bakar, 2/136)

âyeti, bunu emretmektedir.

**İkincisi:** Var olan durumu bir realite olarak kabul etme, Müslümanlarla gayr-ı Müslimlerin birlikte yaşayabileceklerini gösteren, hoşgörü ortamını hazırlama ilişkisidir. İslâm dini gerçekten bizi diğer dinlere karşı uygun davranmaya, dinlerine karışmamaya, mevcut sosyolojik realiteler çerçevesinde birlikte yaşamaya çağırır. Hatta İmam Malik, Evzâî, Sevrî ve Şam fâkihlerine göre bu konuda ehl-i kitap ile, bir çeşit putperestler gibi olan diğer gayr-ı Müslimler arasında bir fark yoktur.

Kur'ân'ın uygun gördüğü bu ilişki, semâvî dinlerin elde mevcut olan sağlam yönlerine bir tasdik, içine sokulmuş yanlış kısımlarını da düzeltme ilişkisidir. 31

Said Nursî, eserlerinde Kur'ân'ın bu prensiplerine sınıksız bağlı olmakla beraber, Müslüman ülkelere yönelik sömürgecilik politikasını izleyenlere şiddetle karşı çıkmıştır. O ayrıca, haricî ve dahilî din düşmanlarına karşı da sürekli olarak ilmî metotla mücadele etmiştir. 32

**Özetlersek:** Ne İslâm dini, ne İslâm medeniyeti ve ne de bu dinin mensupları açısından diğer dinler ve mensupları için bir tehlike söz konusudur. Herhangi bir dinin, yahut o dinin mensubu bulunan insanları ortadan kaldırmak gibi bir düşünce İslâmın hedefinde yoktur. Bu Allah'ın onları vâretmedeki hikmetine de ters düşmektedir. Zıtlar dünyası olan bu âlemde iyilik- güzellik gibi, çirkinlik ve kötülük de var olmaya devam edecektir. Hak ile bâtil arasındaki mücadele ve imtihan bu çeşit zıtlıkların varlığını ister. Bunun içindir ki, İslâm dininin ön gördüğü imtihanda zorbalık değil, özgürlük esastır.

### **Evrensellik ve Cihad:**

Kur'ân'ın evrensel çağrısı, yumuşak, güzel ve yapıcı bir uslûp ile, ikna etmeyi hedefleyen aklî deliller üzerinde yükselir. İslâmdeki cihad anlayışı ister maddî, ister mânevî boyutlu olsun, hiçbir zaman diğer insanları zorla İslâma sokmaya yönelik bir hareket değildir. Aksine bu cihad, İslâm toplumunu korumak, İslâmı müdafaa etmek, hikmet ve güzel ahlâkı ders veren Müslüman davetçileri himaye etmek, her türlü

---

zulüm ve istibdâdı ortadan kaldırıp, en geniş şekliyle insanlığa yakışır bir özgürlük ortamını meydana getirmeye yönelik bir savunma stratejisidir.

Şüphesiz Kur'ân'ın, genelde Müslümanlara ve özelde İslâm davetçilerine yapılacak saldırılara karşı bir tedbir almaması, mensuplarının haklarını koruyacak bir stratejiyi ortaya koymaması düşünülemez. Müslümanlar,

**"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir." (Al-i İman, 3/104)**

âyetinin emrine uyarak ve Hz. Peygamber (a.s.)'in

**"Allah'ın bir tek insanı senin vasıtanla hidayete erdirmesi, senin için, güneşin üzerinden doğup battığı herşeyden daha hayırlıdır."<sup>33</sup>**

şeklindeki teşviklerini gözönünde bulundurarak, yüksek insanlık görevlerini yerine getirirken maruz kaldıkları tehlikeler karşısında, onların korunmalarına yönelik tedbirlerin ortaya konmaması mümkün müdür?

Bütün İslâmî fetihler, bir saldırıyı geri çevirmek, bir tehlikeyi defetmek, ortak düşmanların gücünü azaltmak, zulmü bertaraf edip zayıf insanları himaye etmek, dinî gerçeklerin özgür bir ortamda tetkik edilip incelenmesine engel olanların bu davranışlarına mâni olmak gibi evrensel, insanî görevlerin yerine getirilmesi için güzel bir ortam hazırlamaya yönelik olmuştur.

İmam Şafii'nin de ifade ettiği gibi "*Her savaş bir öldürme aracı değildir. Bazen, birileriyle savaşmak caiz olduğu halde, onları öldürmek caiz olmayabilir.*" Demek oluyor ki, İslâm cihad anlayışında, barışsever, güvenilir insanlara karşı maddî savaş sürdürmek diye bir şey sözkonusu değildir. İbn Teymiyye'nin ifadesiyle: "Bizim savaşımız ancak bizimle savaşmak isteyenlere karşıdır"

Kaldı ki cihad, silahla yapıldığı gibi, can, mal ve dil ile de yapılır. Bunların herbirisinin kendine has şartları vardır.

Bediüzzaman Said Nursî, cihadın bütün çeşitlerini yerine getirmiş bir şahsiyettir. O, Ruslara karşı silahlı mücadele yaptığı gibi, nefis heva ve heveslere karşı da cihad yapmış, kalemi ve diliyle de mülhit ve münafıkların ortaya attıkları şüpheleri bertaraf etmeye çalışmıştır. Onun "Silahlı mücadele yalnız haricî düşmana karşı yapılır. Dahilde kılıç kullanılmaz. Dahilî kavgalar İslâm düşmanlarının kolladığı bir fırsattır. Asıl cihad fikirleri, aydınlatan, kalpleri ıslah eden ruhları parlatan ilmî-

---

mânevî cihaddır. Böyle bir cihad, mânevî tahribatı tamir etmeye yöneliktir. Burada silahlar yerine kalem, ilim, akıl ve ihlâs konuşur. Günümüzde dahilî cihad ile haricî cihat arasında çok büyük bir fark vardır." 34 Şeklindeki sözleri, onun bu konudaki görüşlerini güzelce ortaya koymaktadır.

## **Kur'ân'ın Evrensel Anlayışı ve Çağdaş Metot**

Kur'ân'ın Evrensel anlayışını gerçekleştirmek için, çağdaş uslûp ve çağdaş metot kullanılmalıdır.

İslâm davetini dünyanın her tarafına ulaştırmak için, her asrın kendine mahsus bir tebliğ metodu ve uslûbu vardır. Herşeyden önce çağımızda bu uslûbun güzel, doyurucu, mesaj yüklü, muhatabı ikna edici, insanın fitratına uygun, zaman ve zeminin şartlarını gözetilen ilmî ve aklî bir özelliğe sahip olması gerekmektedir.

Bütün bu hususlar, İslâm davetinin üzerinde kurulduğu temel esasları teşkil eden gerçeklerdir. "(Resulüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de en iyi bilir" (Nahl,16/125), "İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i Kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim Tanrımız da sizin tanrınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur" (Ankebût, 29/46) şeklindeki âyetler bu hakikatleri ders vermektedir.

İslâm akıl fikir dinidir. Kur'ân, Allah'ın varlığı ve birliğinin delillerini getirirken hep akla hitap ediyor. İnsanları, kâinattaki tevhidin belgeleri olan hârika düzen üzerinde düşünmeye çağırıyor. İman ışığının merkezi ruhtur. Aklın aydınlanması ve insanın mutluluğa kavuşmasının tek yolu rûhânî duyguların uyarılmasıdır. İslâm, fitrat dinidir. Bütün prensipleri insan fitratına uygun, her türlü zorluklardan uzak, tolerans dolu bir elastikiyete sahiptir. İlim ise, İslâm dininin temelini teşkil eder. Kur'ân, ilimlerin kaynağı olduğu gibi, ilmi yaymak ve ilim adamlarını yönlendirmek için de en önemli bir rehberdir.

Said Nursî de aynı görüşleri belirtmiştir. Bununla beraber, Kur'ân'ın evrensel mesajının her tarafa ulaşması için, çağdaş bilim metotlarının kullanılması bir zarurettir. Bu yüzden Said Nursî, hayatı boyunca eğitim ve öğretime önem vermiş, dinî ilimler ile müspet ilimlerin beraber okutulmasına gayret göstermiştir.

Said Nursî (r.a.) Kur'ân'ın evrenselliğini ve İslâm dininin temel hedeflerini çok iyi kavramış bir kimse olarak, toplumda İslâm akidesinin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve buna bağlı olarak kulluk görevinin hakkıyla yerine getirilmesini, yüksek ahlâkî prensiplerin yerleşmesini sağlayacak bir davet metodunu esas almıştır. Bunu yaparken asayiş ve emniyeti ihlâl edecek davranışlardan uzak durmuş, müspet hareketi esas almış, ilmin rehberliğinde ikna metodunu kullanmıştır. Salâbet-i diniyesinden asla taviz vermeyen Nursî, hârika ilmiyle dinsizlere meydan okuduğu gibi, İslâm düşmanlarına karşı eşsiz bir cesaret örneğini de göstermiştir.

---

*"Ey dinini dünyaya satan bedbahtlar! Ne yaparsanız yapın, bu dünya elbet bir gün size bir çok günâhı yükleyerek sizden yüz çevirecektir. Milyonlarca başların feda olduğu bu kutsal da'vaya biz de canımızı vermeye hazırız. Çünkü biz haramların işlendiği bir ortamı görmektense, yüz defa hapse girmeye razıyız."*

Bu kadar baskıların olduğu bir ortamda ilim, vicdan, ifade ve din hürriyetinden sözetmek mümkün değildir. Böyle bir durumda özgürlüğü savunanlar için ölmek, yahut Allah'a sığınarak ve **"Allah bize yeter o ne güzel vekildir"** diyerek hapse girmekten başka bir seçenek yoktur. 35

Yine Nursî, Risale-i Nurları savunma sadedinde şunları söylemiştir:

*"Mühim bir hakikate işaret etmem gerekiyor. O da şudur ki: Hiçbir milletin dinsiz yaşaması mümkün değildir. Bu genel bir kuraldır ve bütün dünyada kabul edilmiştir. Çünkü küfür, sahibine dünyada Cehennem azabından daha büyük bir azap yaşatır." 36*

Said Nursî İslâm dininin gerçeklerini, delillere dayalı olarak neşretmek suretiyle salih, sağlam inançlı bir nesil oluşturmaya çalışmıştır. İslâma ve Müslümanlara yönelen menfi akımların tehlikelerine karşı İslâmî şuuru yayarak, ümmeti dinsizlik akımlarına karşı -ilmî metotlarla-mukavemet göstermeye hazırlamış ve İslâmî eğitimi evlere taşıyarak "YeniSaid"değişim nazariyesini tatbik etmeye devam etmiştir. 37

Said Nursî'nin uslûp ve metodu gerçekten başarılı olmuştur. Onun risaleleri ve eserleri hayatında ve ölümünden sonra Türkiye için, maddî-mânevî bereket ve hayır kaynağı olmuştur. Kendisinden sonra da talebeleri onun mesajını yaymaya devam ettiler.

Said Nursî, bu doğru yolla Kur'ân'ın evrenselliğini insanlık camiasında yerleştirmek için çalışan ilim, aksiyon, cihad ve davet önderlerinden biriydi. Tevhid akidesini evrensel bir akide haline getirdi. Çünkü ruhlar, tevhid akidesiyle uyum halindedir. Zira, tevhid akidesi fitrata uygundur ve selim akıl birazcık düşünmeyle ve kolaylıkla tevhidi kabul eder.

### **Kur'ân'ın Evrenselliği ve İslâm Ümmetinin Birliği**

Kur'ân'ın evrenselliği ile İslâm ümmetinin birliğine çağrı yapma arasında bir tezat söz konusu değildir. Çünkü bu birlik, ırk unsuruna dayalı değildir. Ayrıca İslâm'da

---

diğer milletlere ve dinlere karşı bir taassup da söz konusu değildir. İslâm ümmetinin birliği, çıkarların korunması, karşılıklı menfaat ve bizzat İslâm varlığını koruma esasına dayalıdır. Bu birlikte Müslüman olmayanlara karşı müsamaha ve aynı zamanda onlardan gelebilecek tehlikelere karşı korunma da söz konusudur.

Kur'ân-ı Kerim, bu iki durumu birleştirmiş ve mensuplarını, ümmetin düşmanlarına karşı birleşmeye çağırıştır:

**"Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin"** (Enbiya, 21/92),

**"Şüphesiz bu (insanlar) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden korkun."** (Mü'minun, 23/52),

**"Allah'ın ipine toptan sarılın, ayrılığa düşmeyin."** (Al-i İmran, 3/103)

Kur'ân'ın bu yönlendirmesi, bütün milletler için geçerlidir. Şüphesiz bu yönlendirmeye en lâyık olan kesim Müslümanlardır. Çünkü Müslümanların ortak inançları, bir olan kitap ve sünnetleri, iman kardeşliği bağıyla birbirine bağlı olmaları ve ortak problemleri, dolayısıyla her kesimden daha çok birleşmeye muhtaçtır.

Said Nursî de, diğer İslâm önderleri, ilim ve İslâmi hareket liderleri gibi, devamlı surette Müslümanları birliğe ve aralarındaki ihtilafları bir kenara bırakmaya çağırıştır. Çünkü, ihtilaflar Müslümanları zayıflatmaktadır. Said Nursî, Volkan gazetesindeki makalelerinde sürekli olarak kardeşliğe çağırmakta, aşırı hareketlerden, tefrikadan uzak durmaya ve birleşmeye davet etmekteydi. Çünkü Cenab-ı Allah "Mü'minler ancak kardeştir"(Hucurât, 15/10) buyurmaktadır.

Said Nursî ayrıca, sözkonusu makalelerinde İslâm düşmanlarının bazı zaaf, cehalet, gaflet ve ayrılık noktalarını kullanarak devletler, halklar ya da fertler bazında Müslümanlar arasında yaymaya çalıştıkları ihtilafların yayılmaması için çeşitli uyarılarda bulunuyordu.

Onun devamlı söylediği şuydu:

**"Ey İslâm âlemi! Senin yaşaman, birlik olmana bağlıdır. Ayrılık ve ihtilaf çıkarmak senin için ölüm demektir."** 39

**İslâm Ümmetinin Diğer Milletler ve Halklarla İlişkileri**

---

İslâm ümmeti dünyadaki en büyük ümmetlerden birisidir. İslâm ümmeti ilâhî bir mesaja sahiptir ve bu mesajı söz, fiil ya da tercüme yoluyla eski ve yeni metotları kullanarak dünyaya ulaştırmak, muhtevasını açıklamak ve ahkâmını bildirmekle yükümlüdür. Zira Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

**"Bu Kur'ân sana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarman için vahyolundu"**(En'am, 6/19).

Şüphesiz ilk tebliğçi, yüce Allah'ın şu sözündeki emri dolayısıyla Resulullahtır:

**"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez."** (Maide, 5/67)

İslâm ümmetinin diğer milletler ve halklarla ilişkilerinde asıl olan savaş değil, barış; nefret ve uzaklaşma değil, anlayış ve uzlaşmadır. Diğer milletlerden ya da devletlerden bir düşmanlık söz konusu olmadığı zaman Müslümanlar yardımlaşmaya, insanlığı ileri götürecektik şeylere yönelmeye, problemleri çözmeye herkesten önce koşarlar. Çünkü, yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

**"Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle dışiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki, birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, her şeyden hakkıyla haberdardır."** (Hucuret, 49/13)

Müslümanların diğer insanlarla olan ilişkilerindeki temel kaideyi Cenab-ı Hakk'ın şu sözü belirlemektedir: "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı âdil davranmanızı yasaklamaz; doğrusu Allah âdil olanları sever. Allah, ancak sizinle din uğrunda savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkarırları ve çıkarılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasak eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerdir." (Mümtehine, 60/8-9).

İşte İslâmın arzuladığı bir ortamda siyaset, basın, iktisat, sanayi, kültür ya da bilim v.b. sahalardaki ilişkiler her iki tarafın da faydasına olarak gelişebilir.

---

Gerek Hz. Peygamberin değişik hükümdarları İslâm'a çağırırken uyguladığı ve gerekse ondan sonra diğer Müslümanların insanları Allah'a ve onun birliğine çağırmada kullandıkları metot, Cenab-ı Allah'ın şu sözüdür:

**"De ki: Ey ehl-i kitap! sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmayalım. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman; şahit olun ki biz Müslümanlarız, deyiniz."** (Ali-İmran, 3/64)

Şüphesiz, bu yol aklın, mantığın ve hikmetin yoludur. Çünkü Kur'ân'ın çağırışı ve evrenselliği daha önce de geçtiği gibi insanın hayrınadır ve insanı dalâlet çukurundan kurtarıp mutluluk ve kurtuluşa doğru götürmek, kalbinde ve vicdanında huzur ve sükunu yerleştirmek içindir.

Said Nursî, hem iman-ibadetlerle ilgili olan, hem de İslâm ümmetinin eğitim ve islahına yönelik ders veren Kur'ân âyetlerini açıklamaya, onun mesajını yaymaya çalışırken, aynı zamanda ihlâsı, diğer insanların ayıplarıyla meşgul olmak yerine hakkı yaymayı, İslâm kardeşliğine sarılmayı ve ehl-i hakla ittifak etmeyi prensip edinmiştir.

### **Sonuç:**

Kur'ân'ın evrenselliğinin boyutları ve diğer milletlerle ilişkiler sahasındaki öğretileri bunlardır. Bu öğretiler, iman ve tevhid akidesini yayma, yüce Allah ile olan alakayı ibadetle güçlendirme, fert fert ya da guruplar olarak, yöneten ve yönetilenler olarak bütün insanlığın kurtuluşu içindir.

Bu tür çalışmalarda maddî çıkarları aşan, sırf başka insanlara iyilik etmek ve Allah'ın mesajını tüm dünyaya ulaştırmak gibi samimi bir arzudan başka, herhangi bir şahsî menfaat söz konusu değildir.

Said Nursî'de diğer islahat ve değişim öncüleri gibi üstün ve sağlam olan bu usûle bağlı kalmıştır. Kur'ân'ın mesajını ve şeriatın taleplerini çok iyi anlamış biri olarak, ülkesinde ve ülkesi dışında hatta bütün dünyada hak, adâlet, iyilik ve sevgi sancağının yücelmesi için Allah'ın yoluna çağırın bir davetçidir. Kısaca söylemek gerekirse O, "Bir ferdî şahsiyeti temsil eden bir ümmet ve bir ümmeti temsil eden mü'min bir ferdî şahsiyettir."

\* \* \*

### **İstifade Edilen Önemli Kaynaklar:**

---

- Kur'ân-ı Kerim,

- İhsan Kasm, es-salihî, Bediüzzaman Said Nursî, Nazretün Amme an Hayatihi ve âsarihi, Sözleryayinevi, Türkiye.

- İbrahim Ali el-Avdî, Bediüzzaman Said Nursî, Fikruhu ve D'avetuhu, Amman.

- Orhan Muhammed Ali, Said Nursî, raculu'l-kaderi zi Hayati Ümmetin, Nesil, Yayinevi, İst.

- Nursî, El-mucizatu'l Ahmediye, -trc.İhsan Kasım- İst.

- Nursî, El-vahdetu'l-İslâmiye, muktetafat min külliyyati Resâili'n-Nur, İst.

- Muhammed Allhuh, Alemiyetu'l-İslâm ve kadaya el-asr, Libya.

- Ahmed Ali el-Mulla, Alemiyetu'l-İslâm, Dimaşk.

- Vehbe Zuheyli, Asaru'l-harbi fi fıkhi'l-İslâmî. Abdullah Dıraz, ed-Din, Kahire.

\*\* Suriye Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi İslâm Hukuku ve Mezhepleri Bölümü Başkanındır. Bir çok yayınlanmış eseri vardır. İslam Fıkıh Ansiklopedisi en önemli eseridir.

1 Suriye Dimaşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi İslâm Hukuku ve Mezhepleri Bölümü Başkanındır. Bir çok yayınlanmış eseri vardır. İslam Fıkıh Ansiklopedisi en önemli eseridir.

2 Rics: azap veya hezimet demektir.

3 Ayette geçen "Erbâ"nın anlamı: sayıca daha çok demektir.

4 Ayette geçen "Dehalen"ın mânâsı: hile, fitne-fesat demektir.

5 Orhan Muhammed Ali, Said Nursî; Reculu'l-kaderi fi hayati ümmetin, 89-90.

6 İhsan Kasım, es-Salihî, Bediüzzaman, hayatuhu ve âsâruhu, 148-156.

7 Orhan M.Ali, a.g.e, 208.

8 Hadiste geçen "ZVY" kelimesi, toplamak anlamındadır.

9 Ibn Esîr el-Cezerî, Câmiu'l-Usûl, XII/61, 217.

10 Hadisi Ebu Davud Cübeyr b. Mutim'den rivayet etmiştir. Hadis hasendir.



- 
- 11 Hadisi Ibn Sa'd Tabakat adlı eserinde tahriç etmiştir.
- 12 el-Vahdetu'l-İslâmiye, Muktatafât min külliyyâti Resâili'n-Nûr,17-19.
- 13 bk. el-Ûtaz el-Avdî, Bediüzzaman en-Nûrsî, fikruhu ve davetuhu, 168-173.
- 14 bk. Said Nursî, Reculu'l-Kaderi fi hayati ümmetin, 133, 148-149.
- 15 Birleşmiş Milletlerde Filistin konusunda şimdiye kadar alınan 225'ten fazla kararlardan hiç birisinin uygulanmaması bunun açık bir örneğidir.
- 16 bk. Bediüzzaman, en-Nursî, fikruhu ve D'avetuhu, 34.
- 17 bk. el-Mevsûatu'l-Arabiyetu'l-Müeyssere, II/1241.
- 18 Hadisi İmam Ahmed, Buhâri, Müslim, Ebu Davud ve Tirmiz Ebu Bekre'den rivayet etmişlerdir.
- 19 bk. Bediüzzaman, en-Nursî, fikruhu ve D'avetuhu, 40.
- 20 bk. el-Vahdetu'l-İslâmiye, Muktatafât min külliyyâti Resâili'n-Nûr, 20.
- 21 Bediüzzaman, en-Nursî, fikruhu ve D'avetuhu,39.
- 22 a.g.e, 37-38.
- 23 a.g.e, 138.
- 24 Hadisi Buhârî ve Müslim Hz. Enes'den tahriç etmişlerdir.
- 25 Müslim rivayet etmiştir.
- 26 Hadisi, Buhâri, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesâî tahriç etmiştir.
- 27 Hadisi, Tirmizi, Ebu Davud, İbn Mâce tahriç etmişlerdir.
- 28 Hâdisi Tirmizî rivayet etmiştir.
- 29 bk. Bediüzzaman, Firuhu ve Davetuhu, 152.
- 30 İhsan, Kasım es-Sâlhî, Bediüzzaman Said Nursî, 152.
- 31 bk.Muhammed Abdullah, Diraz, ed-Dîn, 189.
- 32 Bediüzzaman, Fikruhu ve D'avetuhu, 125.

---

33 Hadisi Ahmed b. Hanbel ve Taberânhi tahriç etmiştir.

34 bk. Orhan M. Ali, Said Nursî, *Raculu'l-Kader*, 117.

35 a.g.e, 212.

36 a.g.e, 230.

37 a.g.e, 117.

38 Bediüzzaman, *Fikruhu ve Davetuhu*, 43.

39 a.g.e, 166; Said Nursî, *Raculu'l-Kader*, 44.